

22. Кожанов. Имеем сытные и дешёвые обеды // Пролетарий. – 1924. – 4 октября.
23. Чак И. Постановка общественного питания // Бюллетень Вукопспилки. – 1924. – № 20. – С. 25.
24. Известия ЦК КП(б)У. – 1925. – №6. – С.35.
25. К. Рудничный рабочий кооператив Криворожского рудного района // Бюллетень Вукопспилки. – 1924. – № 33-34. – С.30.
26. Державний архів Чернігівської області. – Ф.Р-1367. – Оп.1.– Спр. 15.– Арк.4.
27. Державний архів Харківської області. – Ф. Р-1.– Оп.1. – Спр. 1113. – Арк. 71.
28. Никитнов. Столовой угрожает закрытие // Коммунист.– 1925.– 18 июля.
29. Фалькович П. Міські робкопи Шепетівської райспілки // Бюллетень Вукопспилки.– 1924.– № 33-34. – С.32.
30. Кооперативная хроника // Бюллетень Вукопспилки. – 1924. – №42. – С. 40.
31. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1925.– № 8.– Ст. 61.– С.120.
32. Там само. – 1924.– № 15.– Ст. 149. – С. 327.
33. И.Л. Общественное питание – освобождение женщины от домашнего рабства // Кооперативный бюллетень. – 1926.– № 6. – С. 48-49.
34. Державний архів Київської області. – Ф.Р-111. – Оп.1.– Спр. 379.– Арк. 51.
35. Пролетарий. – 1925. – 28 октября.
36. Кожаный П. Рабочая кооперация и профсоюзы... – С.113.
37. Відомчий архів Укоопспілки.

Л.В.Гриневиц

УДК 94 (477)342.5.,1928”

ПРО ЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО ХЛІБОЗАГОТІВЕЛЬНОГО АПАРАТУ В УСРР 1928 р.

Висвітлюється діяльність хлібозаготівельних організацій УСРР в умовах розгортання сталінської “революції згори”. Аналізуються економічні і політичні причини централізації державного хлібозаготівельного апарату.

Освещается деятельность хлебозаготовительных организаций УСРР в условиях разворачивания сталинской “революции сверху”. Анализируются экономические и политические причины централизации государственного хлебозаготовительного аппарата.

In the article had been highlighted activities food storing organizations in the USSR under conditions “Stalin’s revolution from about”. Analyzed economic and political consequences of centralization state’s food stored apparatus.

Ключові слова: СРСР, УСРР, сталінська “революція згори”, хлібозаготівлі, хлібозаготівельний апарат.

Попри те, що аграрній і, зокрема, хлібозаготівельній політиці радянської держави в умовах розгортання сталінської “революції згори” присвячена чимала кількість наукових публікацій, історія створення, особливості функціонування державних хлібозаготівельних організацій в Україні у цей непростий період досі залишається практично невідомою. Мета даної статті – заповнити цю прогалину, проаналізувати роль державних хлібозаготівельників під час “надзвичайних заходів” в аграрній сфері у 1928 р., з’ясувати економічні та політичні причини централізації державного хлібозаготівельного апарату.

Протягом 1920-х рр. на українському ринку хлібозаготівельні операції успішно здійснювали як державні, так і кооперативні організації, свою нішу мав також і приватник. Найвідомішими представниками кооперації були Вукоопспілка, “Сільський господар”. Менш відомим, проте досить діяльним заготівельником була Московська спілка споживчих товариств (МССТ), яка опікувалась потребами московського ринку. Державними заготівельниками хліба в Україні виступали одночасно кілька організацій – Всеукраїнська контора Державного банку, Всеукраїнська контора “Хлібопродукту”, а також Український хлібозаготівельний і борошномельний трест “Укрхліб”. При цьому дві перші формально діяли як підрозділи відповідних союзних структур, в той же час “Укрхліб”, як самостійний трест, перебував у веденні НКТ УСРР і був суто республіканською організацією. Створений постановою ВУЦВК від 1 вересня 1926 р. “Укрхліб” відігравав найпомітнішу роль як у заготівлі хліба, так і у забезпеченні ним внутрішньоукраїнських потреб, хоча і у хлібних поставках на Північ та на експорт його роль була значною. Правління “Укрхліба” перебувало у Харкові, водночас у різних округах (станом на грудень 1927 р.) діяло 11 контор “Укрхліба” (Полтавська, Київська, Одеська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Мелітопольська, Маріупольська, Миколаївська, Херсонська, Московська). 18 грудня 1927 р. під час засідання правління було затверджено кошторис

витрат “Укрхліба” на утримання управлінського апарату обсягом 942.629 руб. [1]

Як і належить, в ринкових умовах між заготівельниками час від часу загострювалася конкурентна боротьба, але загалом вона не гальмувала справи, скоріше спонукачи конкурентів до більш ефективних дій. Утім, реаліями життя були також повсякденні негаразди у діяльності заготівельників – насамперед державних. Паралелізм у роботі, величезні накладні, торговельні, транспортні витрати, економічно невиправдані зустрічні перевезення хліба та інші подібні проблеми були пов’язані з притаманними новій “пролетарській владі” численними помилками та прорахунками, а попросту кажучи – недбалим господарюванням. Делікатною проблемою протягом усіх 1920-х рр. залишалася і перманентна напруга, породжувана наполегливими спробами союзного керівництва встановити жорсткий контроль над справою заготівлі і збуту хліба в Україні, і так само виразним бажанням української сторони здобути позицію повноправного господаря на українському хлібному ринку. Ця проблема почала особливо загострюватися з другої половини 1926/1927 року, коли НКЗВТ СРСР під виглядом раціоналізації системи хлібозаготівельного апарату став вживати заходів у напрямі повного підпорядкування центру українського хлібного ринку.

Ідея централізації державної хлібозаготівельної мережі була покладена в основу розробленого НКТ СРСР проекту поглинання “Хлібопродуктом” крупніших акціонерних товариств виробляючих районів Північного Кавказу (“Кав хлібу”), Уралу (“Урал-борошнотресту”), Сибіру (“Сибхлібу”) і також України (“Укрхлібу”). Зокрема, діючі в УСРР державні заготівельні організації, згідно з представленим НКТ СРСР до РПО СРСР проектом постанови “Про організацію хлібозаготівельного апарату у кампанію 1927/1928 р.”, належало об’єднати в єдине Всеукраїнське акціонерне товариство по заготівлі і збуту хлібопродуктів. Базою для нього мав стати “Хлібопродукт”, в руках якого намічалася зосередити щонайменше 51% акцій. Головний акціонер мав забезпечувати бюджетне та цільове фінансування Всеукраїнського товариства, самостійне ж завдання останнього фактично обмежувалося задоволенням внутрішньоукраїнських потреб у межах планів, попередньо затверджених НКТ СРСР. Хліб для поставок іншим регіонам Союзу також належало передавати “Хлібопродукту”, а для експортних операцій – акціонерному товариству “Експорт хліб”. При цьому НКТ

СРСР, відповідно до проєкта, мав затверджувати персональний склад правління акціонерного товариства.

Поспішаючи з реорганізацією, НКТ СРСР планував вже до 1 червня 1927 р. винести на затвердження РПО статут нового акціонерного товариства, попередньо погодивши його з урядами РСФФР і УСРР. До 1 липня також намічалось згорнути хлібозаготівельну роботу Всеукраїнської контори Державного банку, обіжні капітали та майно якого належало передати “Хлібопродукту”. Окреме положення проєкту НКТ СРСР стосувалося перспектив розвитку борошномельної промисловості в Союзі. Власне, перспективи динамічного розвитку у проєкті проглядалися лише щодо Поволжя та центральних і східних районів Союзу, натомість на Північному Кавказі і в Україні кількість діючих млинів планувалося привести у відповідність до планів постачання місцевих ринків, що в українських умовах фактично означало гальмування розвинутої до цього часу борошномельної справи [2].

Однак сходу затвердити такий проєкт НКТ СРСР не вдалося. 13 травня 1927 р. РПО СРСР своєю постановою визначила основними державними заготівельниками в Україні на 1927/1928 сільськогосподарський рік дві крупні організації – “Хлібопродукт” та “Укрхліб” [3]. Відповідно УЕН на своєму засіданні від 31 травня 1927 р. розподілила обов’язки між усіма заготівельниками, доручивши “Укрхлібу” забезпечувати експорт зерна і борошна, задовольняти основну частину внутрішньоукраїнських потреб та вивозити борошно на споживчі ринки РСФФР, “Хлібопродукту” – зосередитись переважно на веденні експортних операцій, і меншою мірою – на забезпеченні внутрішніх ринків борошном, ВУКСу – постачати міське і сільське населення України, виділивши спеціальний фонд для постачання сільської бідноти, проводити експорт хліба, “Сільському господареві” – здійснювати в основному експортні операції та постачання зерна промисловості, забезпечувати селян посівним матеріалом. Залишалася на українському ринку, хоча і без власної заготівельної мережі, МССП. Збирання олійнасіння традиційно покладалось на Українську контору Всесоюзного маслоробно-жирового синдикату “Масложирсиндикат”[4].

Протягом літа 1927 р. у союзних і республіканських органах тривала робота з узгодження технічних питань реалізації нового хлібозаготівельного плану. На цьому етапі напруга між НКТ СРСР і УЕН не тільки не зменшилася, а навпаки зросла. Не досягнувши негайної ліквідації “Укрхліба”, союзний наркомат намагався суттєво

обмежити його діяльність, внівши пропозицію заборонити провідній українській організації ведення роботи у степових округах республіки (Запорізькій, Мелітопольській, Маріупольській, Херсонській, Миколаївській, Одеській) – регіоні, який традиційно давав найбільше товарного хліба [5].

Українська сторона енергійно протестувала проти цього. 21 червня 1927 р. УЕН на своєму засіданні затвердила чергову постанову, якою доручила “Укрхлібу” ведення роботи по всій Україні, за винятком тих населених пунктів, де мав діяти “Хлібопродукт” [6] Іще раніше УЕН звернулась із клопотанням до РПО СРСР передати належні раніше Всеукраїнській конторі Держбанку активи (обіжні кошти, елеватори, складські приміщення) для посилення капіталів “Укрхліба”, та доручила НКТ УСРР негайно приступити до опрацювання п’ятирічного плану розвитку борошномельної промисловості в республіці (рішення не підлягало оголошенню) [7] .

Нарікання на невизначеність у розподілі повноважень між регулюючими союзними і республіканськими органами, на суттєві розходження між ними, на надмірне регламентування НКТ СРСР діяльності українських заготівельників та інші “ненормальності у справі регулювання хлібного ринку” містились у доповідній записці УЕН до РПО СРСР від 22 липня 1927 р. [8], а також у листі заступника голови РНК УСРР О.Сербиченка до А.Мікояна від 11 серпня 1927 р. [9] Водночас, усвідомлюючи неминучість подальшої централізації, українські експерти почали обмірковувати різні варіанти злиття державних заготівельних організацій, прагнучи урахувати як республіканські, так і загальносоюзні інтереси.

Цікаві міркування щодо цього виклав у доповідній записці до політбюра ЦК КП(б)У Я.Гольдман. Погоджуючись з тим, що діяльність кількох паралельних державних структур має суттєві економічні вади та підтримуючи ідею залишити лише одного державного хлібозаготівельника в республіці, голова “Укрхлібу” аналізував чотири можливі варіанти подальшого розвитку подій:

1. Ліквідація та входження “Укрхліба” до Всеукраїнської контори “Хлібопродукта” з подальшим перерахуванням останньою 75% прибутків від операцій на українському ринку урядові УСРР;

2. Створення союзного акціонерного товариства за рахунок об’єднання “Укрхліба”, Всеукраїнської контори Держбанку та “Хлібопродукта” і передачі останньому контрольного пакета акцій;

3. Ліквідація та передача майна Всеукраїнської контори Держбанку і “Хлібопродукта” “Укрхлібу” з подальшим його функціонуванням як окремого тресту;

4. Створення республіканського акціонерного товариства шляхом об'єднання всіх діючих в Україні державних заготівельників із передачею контрольного пакету акцій урядові УСРР.

Бажаними для України Я.Гольдман вважав один із двох останніх варіантів, оскільки саме вони забезпечували республіці статус господаря українського хлібного ринку, й водночас створювали належні умови для успішного виконання визначених союзним НКТ хлібозаготівельних планів. “В централізації заготівельного апарату, а, відповідно, у єдиному всесоюзному заготівельнику, – необхідності абсолютно немає ніякої. – Наполягав господарник. – Це було б зайвим бюрократичним централізмом... Заготівельний ринок за будь-яких умов повинен регулюватися і регламентуватися місцевими Наркомторгами та їхніми органами у межах загальних директив і постанов НКТ СРСР, у залежності від місцевих умов. Було б безглуздя і смішно, якби Всесоюзний заготівельник з Москви диктував заготівельні ціни, методи, час заготівлі і т. ін. Уралу, Сибіру, Україні і т.ін.” [10]. Натомість загальносоюзні інтереси, вважав Гольдман, могли б бути урахованими шляхом зосередження у Всесоюзному синдикаті справи розподілу і збуту. Поставки такому синдикату хліба Україною (за виключенням частки, потрібної для задоволення внутрішніх потреб) Гольдман пропонував проводити “у примусовому порядку” [11].

Восени 1927 р. тема централізації державного заготівельного апарату відійшла на другий план, проте вже узимку 1928 р., за умов “штурму хлібозаготівельної фортеці”, а особливо напередодні визначення обрисів хлібозаготівельного плану 1928/1929 р. вона зазвучала знову.

Жорстка критика “шкідливої”, “недобросовісної” і навіть “злочинної” конкуренції поміж державними заготівельниками не вшухала в цей час ані на шпальтах газет, ані на рівні ділового листування між союзними і республіканськими державними і партійними центрами. Наприкінці січня 1928 р. Україну відвідав старший інспектор НК РСІ СРСР Ааронов, який 18 лютого доповів у Москві про несприятливі, у порівнянні з “Укрхлібом”, умови діяльності “Хлібопродукта” [12]. У цей же час сам голова Всеукраїнської контори “Хлібопродукт” І.Лобачов скаржився у Москву на важку моральну атмосферу й триваючі утиски його організації з боку заготівельників-кооператорів. У свою чергу, ЦК ВКП(б) 18 лютого надіслав телеграму до Харкова, якою в директивній формі вимагав від ЦК КП(б)У негайно

вжити заходів для подолання такої “нездорової конкуренції” між заготівельниками [13].

Висновки інспектора та скарга представника союзного заготівельника в Україні, так само як і телеграма ЦК ВКП(б) дивним чином наспіли до розгляду 19 лютого об’єднаним засіданням Президії ЦКК КП(б)У та Колегії НК РСІ УСРР основних принципів побудови хлібозаготівельного апарату на 1928/1929 р. На виконання вимог партійного центру, учасники засідання вирішили покласти край двоєвладдю, зливши “Хлібопродукт” з “Укрхлібом” і створивши єдину республіканську заготівельну організацію, наділену правом самостійно розпоряджатися часткою хліба, призначеною НКТ СРСР для внутрішньоукраїнських потреб [14].

Однак, таке рішення союзний центр певно не задовольнило. 7 квітня 1928 р. під час об’єданого пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) з вуст колишнього секретаря ЦК КП(б)У, а в той час уже заступника наркома РСІ СРСР і члена президії ЦКК ВКП(б) Д.З.Лебеда цілком виразно прозвучала теза про прямий зв’язок між триваючою в Україні конкуренцією між хлібозаготівельниками та відродженням “петлюрівських контрреволюційних настроїв”. Іронічне зауваження голови ВУЦВК Г.Петровського про відсутність етнічних українців на керівних посадах відповідальних за хлібозаготівлі державних і кооперативних органів, так само як і його боязне зауваження по те, що непродумана централізація хлібозаготівельного апарату може “скластися мінусом” для справи, залишились без уваги [15]. В ухваленій пленумом резолюції “Про хлібозаготівлі поточного року і про організацію хлібозаготівельної кампанії на 1928/1929 рік” містилася категорична настанова об’єднати вагомі державні хлібозаготівельні і млинарні організації у єдине загальносоюзне товариство під назвою “Союзхліб”, і закріпити за НКЗВТ СРСР право як на організацію заготівель, так і на розподіл планових хлібних ресурсів [16].

Підпорядковуючись партійній дисципліні, українські владоможці на пленумі у Москві не протестували проти такого рішення. Водночас погодившись передати в загальносоюзний котел величезні активи “Укрхліба”, українська сторона усе ж плекала надії зберегти принаймні обмежений контроль над українським хлібним ринком і отримати гарантії економічних вигод республіки від діяльності новостворюваного акціонерного товариства. Це впливало, зокрема, із телефонограми, що її з Москви надіслав до управління РНК УСРР В.Чубар. Інформує Харків про існуючі плани ліквідації “Укрхліба” іще до 15 травня, шляхом передачі усіх його активів і

пасивів “Хлібопродукту”, від імені якого й належало вести операції на хлібному ринку України до нового сільськогосподарського року й постанови “Союзхліба”, голова РНК УСРР пропонував не пізніше 15 травня 1928 р. підготувати проект “Положення” про Всеукраїнську контору “Союзхліба”, чітко визначивши в ньому обсяг прав і обов'язків цієї контори, порядок її взаємин з українським урядом, а також і схему розподілу прибутків [17].

Натомість союзне керівництво, що апріорі ставилося до українських активів як до союзної власності, не мало намірів надавати Україні якісь особливі права і привілеї за втрату “Укрхліба”. Це стало зрозуміло після того, як до Харкова надійшов розроблений НКТ СРСР проект постанови РПО СРСР “Про організацію хлібозаготівельної кампанії в 1928/1929 р.”. 22 травня Українська економічна нарада на своєму засіданні вирішила заперечувати проти цього проекту, подавши натомість на розгляд союзного керівництва опрацьований до цього часу комісією на чолі з Поляковим власний, альтернативний варіант постанови.

Принципове значення мав II розділ українського проекту, в якому визначались “форми забезпечення інтересів зацікавлених у роботі “Союзхлібу” союзних республік і місцевих органів”. Особлива увага приділялась порядку утворення і діяльності республіканських контор “Союзхліба”. Ці останні, за українським проектом, мали б діяти на підставі “особливих Положень”, затверджених НКТ СРСР, проте за поданням наркомторгів союзних республік. Очолювати республіканські контори належало Уповноваженим з числа членів Правління “Союзхліба”, при цьому кандидатури керівників республіканських контор мали пропонуватися органами союзних республік. У свою чергу, уповноважених-керівників губернських, крайових, окружних контор належало призначати за узгодженням з місцевими органами.

Детально прописувалося в проекті й дошкульне для української сторони питання про визначення обсягів планових хлібозаготівель та внутрішнього постачання. Пропонувалося встановити такий порядок, за яким річні і кварталні плани хлібозаготівель, реалізації хліба та інші принципово важливі питання республіканські контори “Союзхліба” опрацьовували лише на основі директив і даних республіканських планових органів, після чого ув'язувались із загальними планами “Союзхліба”.

Передбачалися різноманітні відрахування “Союзхліба” на користь республіканських і місцевих бюджетів. Зокрема, щоквартально до

бюджетів союзних, автономних республік, крайових, губернських, окружних рад товариству належало робити відрахування обсягом 6 коп. за центнер хлібопродуктів і маслonaсіння, заготовлених за цей період на відповідній території. Отримані кошти належало розподіляти між республіканським і місцевим бюджетами у порядку, встановленому самими союзними республіками. Крім того, пропонувалося зберегти відрахування до Агрофонду, передбачені для поліпшення зернового господарства певної території.

Представлена у проєкті схема розподілу прибутків “Союзхліба” також враховувала інтереси республік, зокрема і УСРР. Пропонувалось передбачити в Статуті, аби після необхідних відрахувань (прибутковий податок, фонд поліпшення побуту робітників і службовців, запасний капітал, 10% на збільшення основного капіталу) прибуток спрямовувався у бюджети союзних, автономних республік та місцевих органів – у розмірі, пропорційному їх участі у хлібообігу (!) та основному капіталі “Союзхліба”. У ці бюджети належало також передавати 50% прибутків акціонерів союзного значення.

Права республік мали бути забезпечені і шляхом запровадження інституту Уповноважених НКТ СРСР при урядах союзних республік. Утім, рівень компетенції цих останніх в поданому на розгляд РПО СРСР проєкті не визначався [18]. Зате комісією Полякова до цього часу були вже виписані правила функціонування республіканських контор “Союзхліба”, які, як зазначалося вище, мали б діяти на підставі спеціальних положень. На тому ж засіданні, де обговорювався альтернативний проєкт постанови, УЕН взяла до відома і розроблений проєкт “Положення” про Всеукраїнську контору акціонерного товариства “Союзхліб” і доручила Наркомату торгівлі УСРР розглянути його по суті й затвердити, повідомивши про це Українську економічну нараду [19].

Трьома тижнями пізніше (13 червня) у Москві ЦВК СРСР та РНК СРСР видали постанову “Про організацію хлібозаготівель і хлібopостачання у 1928/1929 році”, в якій українські рекомендації почасти були зовсім поігноровані, а почасти по суті спотворені.

Фактично була поігнорована вкрай важлива для української сторони тема встановлення особливого порядку функціонування республіканських контор “Союзхліба”. Власне, жодних натяків на те, що ці останні мусять діяти на підставі якихось “Положень” союзна постанова не мала. Належність керівників республіканських підрозділів “Союзхліба” до Правління не підтверджувалась, та й призначення їх мало проводитись не за поданням республіканських

і місцевих органів, а лише за узгодженням з ними. Так само передбачалося лише попереднє узгодження “з відповідними республіканськими і місцевими органами” річних і квартальних планів заготівель і розподілу хліба, що фактично надавало законне право НКТ СРСР формувати ці плани “згори до низу”, а не “знизу догори”, як це пропонувалося в українському варіанті проекту. Неконкретно окреслювався постановою й порядок розподілу прибутків. Власне, не йшлося про можливість розподілу прибутків пропорційно до участі кожного акціонера у хлібообігу й не визначалося чітко, що цей прибуток ділитиметься пропорційно внеску кожного акціонера в основний капітал “Союзхліба”. Замість детально розписаної в українському варіанті схеми розподілу прибутків, союзний варіант постанови пропонував погодитись з тим, що після належних відрахувань акціонери отримуватимуть додаткові акції, співзмірні з їх участю в статутному капіталі, а решта прибутку “розподілятиметься між акціонерами на загальній підставі”. Функції передбаченого постановою ЦВК і РНК СРСР інституту Уповноважених НКТ СРСР при урядах союзних республік так само не були виписані, натомість внесені уточнення (право союзного наркомату торгівлі з питань заготівлі хліба і цін на нього безпосередньо зноситися з структурними підрозділами наркомату на місцях, лише письмово повідомляючи про це республіканський наркомат торгівлі) не залишало сумнівів у ставленні союзного центру до цього інституту як до пустої формальності [20].

15 червня 1928 р. політбюро ЦК КП(б)У погодилося із пропозицією ЦК ВКП(б) призначити уповноваженим “Союзхлібу” в Україні А. Розіта [21].

А 20 червня 1928 р. заступник НКЗВТ СРСР Л.Хінчук затвердив Статут Всесоюзного державного акціонерного товариства “Союз хліб”, який не мав жодних ознак делегування якихось повноважень центра республіканським структурам. У всякому разі, такими навряд чи можна було вважати винесені у “примітки” розділу “Правління товариства” зауваження стосовно погодження з республіканськими і місцевими органами річних і квартальних планів заготівлі та реалізації хліба, а також узгодження кандидатур на посади завідувачів республіканських, обласних, губернських, окружних контор. Кидалося в око і те, що хоча серед засновників союзного товариства згадувався Наркомат торгівлі УСРР, проте прямої вказівки на те, що він або якісь інші республіканські структури набули при цьому статусу акціонерів товариства у Статуті не було. Не згадувалось і про те, що

творення статутного капіталу “Союз хліба” (300 млн. руб.) забезпечили влиті до нього величезні активи і пасиви республіканських державних організацій, у тому числі “Укрхліба”. Навпаки: із контексту Статуту можна було зрозуміти, що основу капіталів “Союз хліба” забезпечив лише “Хлібопродукт”. Своєрідною була також затверджена схема розподілу прибутків “Союз хліба”: після належних відрахувань, 10% прибутку належало спрямовувати до резервного фонду (на покриття витрат “Союз хліба”), 10% на збільшення статутного капіталу (з видачею раз на три роки додаткових акцій, співмірно із долею участі акціонерів у статутному капіталі), решту ж належало “звертати у дивіденд на акції” [22].

У травневому 1928 р. випуску сатирично-гумористичного журналу “Червоний перець” з’явилась політична карикатура під назвою “Колишні чиновники “Укрхлібу” біля церкви”, яка “розтлумачувала” читачеві сенс ліквідації республіканської хлібозаготівельної організації у контексті боротьби із неймовірно роздутим чиновницьким апаратом. Виконаний у похмурих темно-зелених кольорах шарж зображував двох экс-функціонерів, які виходили з храму після церковної служби, й ділились своїми враженнями про неї та про своє гірке життя-буття. “Гарно це сказано: “І нагодував Христос п’ятьма хлібами п’ять тисяч чоловік”, – говорив один із чиновників, а другий йому на це відповідав: “Подумаєш, штука, – п’ятьма хлібами? У нас он одним “Укрхлібом” тисяч двадцять “заготовителів” годувалося” [23]. Явно “непманівського”, “буржуйського” вигляду, добре вгодовані й добротню зодягнуті (у пальтах, кашкетах та калошах) чиновники мали викликати у “трудящих мас” природні почуття відрази й задоволення справедливим вирішенням верховною владою “проблеми дармоїдів”. Певну підказку щодо цього давала красномовна деталь на малюнку – зображення продавця, який пропонував на порозі церкви специфічний товар - “рідину від клопів”. Уповні можна припустити, що ставлення знервованих постійними переboями у постачанні хліба пересічних громадян України до ліквідації чергового хлібозаготівельного тресту було або повністю байдужим, або навіть і схвальним. Однак, ліквідація “Укрхліба” й заміна його “Союзхлібом” насправді зовсім не була для республіки позитивною чи навіть ординарною подією, адже ішлося про припинення існування могутнього республіканського хлібозаготівельного і борошномельного тресту, який не лише годував українське населення, але також і заробляв для республіки гроші. Із згортанням діяльності “Укрхліба” УСРР де-факто втратила не лише вагому частку власних капіталів, які раптом з

“республіканських” стали “союзними”, але також була позбавлена додаткових важелів впливу на український хлібний ринок, який усе більше підпорядковувався союзній владі, зокрема наркомату торгівлі СРСР, який повільно, але впевнено перетворювався майже на єдиного розпорядника українським хлібом.

1. Центральний державний архів вищих органів влади України (Далі – ЦДАВО). – Ф.778. – Оп.1. – Спр.280. – Арк.42.
2. Там само. – Ф.337. – Оп.1. – Спр.5762. – Арк.30-32, 35.
3. Там само. – Арк.2, 23, 30-31, 37.
4. Там само. – Арк. 2 зв.
5. Там само.
6. Там само. – Арк.46.
7. Там само. – Арк. 2зв.
8. Там само. – Арк.142.
9. Там само. – Ф.337. – Оп.1. – Спр.5762. – Арк.150-153; Ф.3. – Оп.1. – Спр.5038. – Арк.8-11.
10. Там само. – Ф.423. – Оп.4. – Спр.164. – Арк.26-27.
11. Там само.
12. ЦДАГО (Центральний державний архів громадських об’єднань України. – Далі – ЦДАГО). – Ф.1. – Оп.20. – Спр. 2771. – Арк. 7-8.
13. Там само. – Арк. 4.
14. Там само. – Арк.39-40.
15. Как ломали НЭП, т. 1, с. 92-93, 107-109, 131-134, 152-153.
16. Правда. – 1928. – 12 квітня; Как ломали НЭП. – Т.1. – С.317-323, 325-332.
17. ЦДАВО. – Ф.778. – Оп.1. – Спр.280. – Арк.427.
18. Там само. – Ф.337. – Оп.1. – Спр.6414. – Арк.107-109.
19. Там само. – Арк.109.
20. Известия ЦИК Союза ССР и ВЦИК, 1928, 14 червня; Собрание законов и распоряжений. Отдел первый, 1928, №37, ст. 339; ЦДАВО. – Ф.1. – Оп.4. – Спр.296. – Арк.42-50.
21. ЦДАГО. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.143. – Арк.13.
22. Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Союза Советских Социалистических Республик. Отдел второй, 1928, № 45, ст.182.
23. Червоний перець. – 1928. – Травень.